

УДК 338.28:004.67:316.422.4

JEL Classification: M21, O30

DOI 10.35433/ISSN2410-3748-2022-1(30)-4

Горященко Юлія
д.е.н., професор кафедри підприємництва
та економіки підприємства
Університет митної справи та фінансів
<http://orcid.org/0000-0001-7020-1412>

ОЦІНКА МОДЕРНІЗАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ОСНОВІ ДИНАМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

У статті проведено оцінку модернізаційного потенціалу підприємництва на основі показників доданої вартості високотехнологічної продукції. Зокрема, досліджено динаміку доданої вартості за витратами виробництва підприємств за такими видами економічної діяльності, як інформаційний сектор, інформаційно-комунікаційні технології, виробництво з використанням технологій високого, середньовисокого, середньонизького і низького рівня, послуги з використанням високих технологій, послуги, що пов'язані з використанням комп'ютерного обладнання та інтелектуально насичені ринкові послуги. Доведено, що підприємства з високим економічним статусом (потенціалом) мають здійснювати вплив на зростання доданої вартості товарів і послуг, збільшуючи інноваційну складову, тим самим відкриваючи нові ринки для збуту і торгової політики. Проведено паралель між інноваційною модернізацією та цифровою трансформацією. Обґрунтовано вплив факторів-дестимуляторів у зростанні доданої вартості. Запропоновано матрицю бізнес-моделей у нарощуванні валової доданої вартості відповідно через формування ланцюга доданої вартості, вертикальну інтеграцію (B2B), покращення характеристик товарів і послуг (B2C), розширення спектру джерел і чинників створення валової доданої вартості (фіскальної складової формування податку на додану вартість, підтримка підприємств, які виготовляють і експортують високотехнологічну продукцію) (C2C) тощо.

Ключові слова: модернізаційний потенціал, підприємництво, додана вартість, високотехнологічна продукція, оцінка, інновації.

EVALUATION OF THE MODERNIZATION POTENTIAL OF THE ENTERPRISE ON THE BASIS OF DYNAMIC INDICATORS OF ADDED VALUE OF HIGH-TECH PRODUCTS

The research is devoted to assessing the modernization potential of entrepreneurship based on indicators of value added of high-tech products. Firstly, the dynamics of value added costs for the production of enterprises in such economic activities as ICT, production using high, medium, low levels, information sector, services using high technology, services related to the use of computer intellectual market techniques and services. A parallel is drawn between innovative modernization and digital transformation. The conducted content analysis gave grounds to define innovative modernization of entrepreneurship as a continuous chain process of triage of the most valuable ideas, implementation of innovation results and obtaining the desired KPI, carried out under certain conditions. Such conditions include: established processes of cooperation between entrepreneurs, government, universities, corporations; access to human and financial capital; access to customers and consumers (new digital scalable products and

services); speed of change of competitors. A matrix of business models in increasing gross value added, respectively, through the formation of the value chain, vertical integration (B2B), improving the characteristics of goods and services (B2C), expanding the range of sources and factors of gross value added (fiscal component of VAT, business support). manufacturing and exporting high-tech products (C2C), etc.

Keywords: *modernization potential, entrepreneurship, added value, high-tech products, evaluation, innovation.*

Постановка проблеми. В Україні частка доданої вартості за витратами виробництва суб'єктів господарювання, які належать до середньовисокотехнологічного сектору переробної промисловості, становить усього 3,8%, порівняно низькою є і частка високо- та низькотехнологічної продукції [1]. Крім того, занадто низька частка витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП, порівнянно з європейськими країнами, скорочення питомої ваги галузей машинобудування та соціальної спрямованості унаслідок військового конфлікту, який провокує, своєю чергою, високі темпи падіння реальних обсягів виробництва через недостатній попит на високотехнологічну продукцію і відсутність умов для підвищення їх конкурентоспроможності – все це провокує різноманітні проблеми із розбудовою модернізаційного потенціалу українського підприємництва.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми інноваційної складової модернізації економіки досліджено у працях українських науковців та практиків О. Агафоненко, О. Амоші, П. Білоусько, С. Бондаренко, М. Грідчиної, В. Іваненка, В. Кірнос, А. Коваленко, О. Князева, Є. Протасової, О. Світового, А. Стріжкової та інших [2-10]. До того ж, дотичні проблеми підприємницького і ресурсного потенціалу висвітлено у працях В. Гейця, А. Гриценка, А. Даниленка, І. Єгорова, М. Кизими, Е. Лібанової, О. Макарової, І. Одотюка і оприлюднено у національній доповіді про стан інноваційної країни. Утім, за наявності значної кількості наукових досліджень із цієї проблематики, квестія оцінювання модернізаційного потенціалу вітчизняного підприємництва на основі

показників доданої вартості високотехнологічної продукції дотепер не знайшла необхідного висвітлення.

Мета дослідження. Головним завданням даного дослідження є проведення оцінки модернізаційного потенціалу українського підприємництва на основі показників доданої вартості високотехнологічної продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Модернізація (від французької *moderne*, англійської *modern*) є оновленням процесу, продукту, сервісу, а відтак, є базою новацій та основою більшості інновацій. Інтерпретації визначення охоплюють поняття модернізація економіки й модернізація підприємств, тоді як категорія «модернізація підприємництва» у наукових працях трапляється зрідка, зате підприємництво часто розглядають як чинник модернізації.

Відтак, модернізаційний потенціал підприємництва являє собою сукупність соціальних, економічних, фінансових, культурних ресурсів, які забезпечують господарську діяльність відповідно до сучасних умов. Реаліями ж сьогодення є своєчасність інноваційного модернізаційного потенціалу підприємництва.

Інноваційна модернізація – стійкий процес оновлення та поліпшення технологій у всіх сферах життя. Так, в ЄС такий процес чітко регламентований в багатьох документах, зокрема, «Зелених» та «Білих» книгах. Перші ініціюють громадське обговорення, другі – конкретні пропозиції. До перших, що торкаються питань технологій, інформації, верифікації та інновацій, входять: «Європейський дослідницький простір: нові перспективи», «Європейська космічна політика», «Майбутнє європейської міграційної мережі», «Публічний доступ до документів, що зберігаються в установах Європейського співтовариства», «Якість сільськогосподарської продукції: стандарти продукції, вимоги сільського господарства та схеми якості», «Авторське право в економіці знань», «TEN-T: огляд політики: до кращої інтегрованої трансєвропейської транспортної

мережі на службі спільної транспортної політики», «Патент Співтовариства та патентна система в Європі», «Онлайн-розповсюдження аудіовізуальних творів у Європейському Союзі: можливості та виклики на шляху до єдиного цифрового ринку», до других – «Космос: новий європейський кордон для розширюваного Союзу Плану дій щодо реалізації Європейської космічної політики», «Освіта та навчання» тощо.

Поняття інноваційної модернізації тісно пов'язане з поняттям цифрової трансформації, останнє на думку А.В. Стріжкової, це «перегляд корпоративних, ділових, функціональних стратегій та моделей розвитку бізнес-організацій» [2, с. 48]. В основі цифрової трансформації лежать роботизація виробництва і бізнес-процесів, штучний інтелект, багатоканальний збір та аналіз великих даних тощо. А тому часто йде підміна понять – замість проєктів з впровадження інновацій підприємства займаються цифровою трансформацією.

Для аналізу модернізаційного потенціалу підприємництва на основі динамічних показників доданої вартості високотехнологічної продукції, слід звернутися до понятійного апарату доданої вартості.

Показник доданої вартості (ДВ) зазвичай використовувався у макроекономіці, натомість на мікроекономічному рівні ефективність та результативність вимірювалися прибутком (економічний прибуток є різницею між доходом (виручкою від реалізації) та економічними витратами або ж різницею між бухгалтерським прибутком та витратами внутрішніх ресурсів; своєю чергою бухгалтерський прибуток є різницею між доходом та бухгалтерськими (зовнішніми) витратами).

Сьогодні ж для науково-практичних кіл цілком очевидно, що додана вартість підприємства – це вартісна оцінка його роботи й джерело економічного зростання [14].

Погоджуємося з думкою науковиці М.В. Грідчиної, яка вважає додану вартість «більш фундаментальним критерієм результатів діяльності

підприємства ніж прибуток, оскільки та вимірює його діяльність у цілому» [3, с. 126, 128].

Розрахунок показника ДВ в Україні виконують за такими методиками:

1. ДВ дорівнює різниці між вартістю продукції, що випускається, та вартістю засобів виробництва.

2. Відповідно до Регламенту Комісії (ЄС) № 250/2009 від 11.03.2009:

Показник «ДВ за витратами виробництва» розраховують: оборот + капіталізоване виробництво + інші нефінансові доходи (в т.ч. субсидії на виробництво) +/- зміна запасів - загальна вартість куплених товарів та послуг - інші податки на продукцію, пов'язані з оборотом, але не підлягають вирахуванню - збори й податки, пов'язані з виробництвом.

3. Показник «валова додана вартість»:

Випуск товарів і послуг (визначається їх вартістю і є результатом виробничої діяльності господарюючих одиниць-резидентів у звітному періоді) - проміжне споживання (матеріальні витрати та оплата послуг) за кожним видом економічної діяльності та сектором [4].

Існує ряд підходів до визначення доданої вартості на рівні підприємства. Учені В.М. Кірнос та Є.В. Протасова розглядають додану вартість як чинник, що може бути застосований при визначенні експлуатаційної вартості підприємства, який створюється та розподіляється на підприємстві в процесі його діяльності. Додана вартість, на думку вчених, є «результатом загальних зусиль і розподіляється між усіма учасниками процесу виробництва і реалізації у формі заробітної плати, відсотків за залучений капітал, дивідендів та податків, а частка її може залишатись на підприємстві для його розвитку» [5, с. 125].

Науковець О.М. Світовий визначає валову додану вартість підприємств як нову «вартість, що створена у процесі виробництва та реалізації продукції на підприємстві за звітний період, включаючи вартість спожитих основних засобів» [6, с. 98]. За ним, додана вартість складається з доходу власників капіталу (процент на позиковий капітал, рента/орендна

плата, прибуток), споживання частини основного капіталу власника (амортизаційні відрахування) і частини продукту, виробленого на підприємстві, яким власник розраховується з найманим працівникам за участь у його виробництві та реалізації (заробітна плата з нарахуваннями). Г.М. Бабиніна розглядає додану вартість як «частину вартості, яка створюється у процесі виробництва і становить його реальний внесок у створення вартості конкретного продукту» [7, с. 4-6]. В.О. Іваненко розглядає додану вартість як різницю між вартістю виготовленої продукції (товарів, робіт, послуг) і перенесеною (уречевленою) вартістю матеріальних ресурсів і нематеріальних послуг, спожитих у процесі виробництва такої продукції (проміжним споживанням) [8, с. 123]. На думку автора, саме показник доданої вартості характеризує величину витрат власної праці, величину прибутку і витрат для його отримання, структуру отриманого підприємством доходу. Продовжуючи думку В.О. Іваненко, вчені О.Ю. Агафоненко і П.А. Білоусько підкреслюють важливість застосування доданої вартості в економічному аналізі, оскільки її оцінка структури отриманого підприємством доходу підвищує і поглиблює аналітичну цінність аналізу [9, с. 7]. А.Г. Коваленко, Ю.А. Малашенко, О.О. Князева синонімічно називають додану вартість приростом вартості, яка включає зарплату й нарахування, амортизацію, проценти за кредит, прибуток, витрати на електроенергію, рекламу, транспорт і т.ін. [10, с. 112].

Слушне твердження науковиці В.А. Александрової про те, що «додану вартість можна розглядати як корисне збільшення вартості продукту (послуги) на всіх етапах наскрізного бізнес-процесу в рамках однієї організації (підприємства), так і збільшення вартості продукту при організації наскрізних бізнес-процесів для більш складних структур (віртуальні організації, холдинги і т.п.)» [11, с. 353]. На думку вченої, підприємства, що мають різні економічні статуси, мають проводити «різну політику витрат у питанні формування доданої вартості своїх продуктів і послуг» [11, с. 354]. Підприємства з високим економічним статусом

(потенціалом) мають здійснювати вплив на зростання доданої вартості товарів і послуг, збільшуючи інноваційну складову, тим самим відкриваючи нові ринки для збуту і торгової політики [4]. Додана вартість у найпростішому розумінні є різницею між виручкою та покупними виробами і послугами [12].

Факторами-дестимуляторами у зростанні доданої вартості є: відсутність масштабності бізнесу, слабка законодавча база, низький рівень технологічного виробництва, зношеність виробничих фондів.

У нарощуванні ВДВ мають інтерес усі економічні актори (результати демонструє табл. 1).

Таблиця 1

Матриця бізнес-моделей у нарощуванні валової доданої вартості

to →	В	С	Г
В	вертикальна інтеграція, формування ланцюга доданої вартості	покращення характеристик товарів і послуг	валова додана вартість підприємств формує ВВП
С	нижча ціна товару може спонукати до підвищення попиту	розширення спектру джерел і чинників створення ВДВ (фіскальної складової формування ПДВ, підтримка підприємств, що виготовляють і експортують високотехнологічну продукцію)	збільшення податків у бюджеті

Джерело: власна розробка автора

Переважній частині бізнесу самотужки без участі держави у сьогоденних умовах практично неможливо нарощувати докризову валову додану вартість. Зосібна, великому інноваційно орієнтованому бізнесу:

– підприємствам, що виробляють та експортують високотехнологічну продукцію (оборонно-промислового комплексу, літакобудування, космічної галузі, високотехнологічного машинобудування);

– підприємствам, які в раніше спеціалізувалися на виробництві товарів з високою часткою доданої вартості, але внаслідок відсутності модернізації

стали неконкурентоспроможними (підприємства суднобудування, автомобілебудування і приладобудування);

– новим видам високотехнологічних виробництв (підприємства з виробництва сонячних батарей й інших сучасних високотехнологічних товарів, які не виготовляються в Україні) [13].

На думку вченої Н.В. Васюк, заходи підтримки модернізації у високотехнологічних галузях, наприклад, машинобудування «повинні передбачати отримання довгострокових результатів – досягнення високої ефективності функціонування бізнесу і довготривалий життєвий цикл підприємств, що гарантує їх стійкий розвиток. Продуктове, технічне і технологічне лідирування галузі створює запас конкурентоспроможності, який іншим учасникам ринку часто не вдається подолати. Тому принцип пріоритетності зумовлює необхідність підтримки розвитку потенціалу модернізації не тільки підприємств лідерів, але й аутсайдерів галузевого ринку» [15, с. 36]. Продовжуючи свою думку, науковиця пропонує для формування системи заходів підтримки модернізації в машинобудуванні провести розділення цілей, важелів впливу і відповідальності за рівнями управління та за типами можливих стратегій модернізації.

На основі доробку Н.В. Васюк слід розглядати «модернізацію зверху» та «модернізація знизу». Так, модернізація зверху допускає «ініціативу державних, регіональних, органів державної влади, органів місцевого самоврядування у сфері реалізації промислової, інноваційної, науково-технічної політики і політики модернізації... Механізми підтримки модернізації в цьому випадку реалізуються через формування державних і регіональних інститутів розвитку, а також машинобудівних кластерів» [15, с. 37]. У той самий час модернізація знизу забезпечує «розробку довгострокових пріоритетів розвитку машинобудування з подальшим створенням стимулів до участі в реалізації подібного роду проектів на основі державно-приватного партнерства» [15, с. 38].

Зростання ДВ за витратами виробництва підприємств за інноваційними видами економічної діяльності наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка доданої вартості за витратами виробництва суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності

Показники	2014 р.	2019 р.	Темп приросту 2019 р. до 2014 р., %
Інформаційно-комунікаційні технології	46290,2	98448,7	112,7
Виробництво з використанням високих технологій	22407,3	32464,7	44,9
Виробництво з використанням технологій середньовисокого рівня	53028,7	104058,5	96,2
Виробництво з використанням технологій середньонизького рівня	88742,5	149441,3	68,4
Виробництво з використанням технологій низького рівня	111677,0	188695,1	69,0
Інформаційний сектор	8824,2	24313,4	175,5
Послуги з використанням високих технологій	51207,9	122411,7	139,0
Послуги, пов'язані з використанням комп'ютерного обладнання	12098,7	44289,8	266,1
Інтелектуально насичені ринкові послуги	92809,6	334721,0	260,7

Джерело: розраховано автором за даними [1]

Як видно з табл. 2, за період 2014-2019 рр., яскраво виражену й чітку тенденцію до зростання мають показники доданої вартості за витратами виробництва високотехнологічних товарів і послуг, середньовисокого, середньонизького й низького рівня технологій, інформаційно-комунікаційних технологій, інтелектуально насичених ринкових послуг, послуги, пов'язаних з використанням комп'ютерного обладнання.

Інновації та пріоритизація на продукти з високою доданою вартістю – основний виклик для українського підприємництва. Утім, питома вага технологічної, інноваційної, цифрової, креативної продукції у ВВП досить низька.

За цей же період спостерігається нечітка тенденція до зростання кількості підприємств, що виготовляють вище названі продукти за винятком зменшення підприємств, що реалізують інформаційно-комунікаційні технології у виробництві та продукцію з використанням високих технологій. Кількість зайнятих на цих підприємствах зменшилась, особливо на підприємствах, що виготовляють інформаційно-комунікаційні технології у виробництві, продукцію з використанням високих, середньовисоких, середньонизьких та низьких технологій та в інформаційному секторі. Натомість кількість зайнятих суттєво зросла на підприємствах, що реалізують послуги, пов'язані з використанням комп'ютерного обладнання (в 1,2 р.). Не зважаючи на це, на цих підприємствах тримається найвища продуктивність праці, оскільки спостерігаються випереджаючі темпи росту реалізації послуг CRA (коефіцієнт росту становить 3,7).

Підвищення доданої вартості продукції може бути досягнуто зниженням обсягу проміжного споживання (собівартості), за допомогою удосконалення інтеграційних процесів, при створенні ланцюгів доданої вартості продукції, оновлення виробничих фондів, масштабованості підприємств, підвищення рівня техніко-технологічного оснащення.

Успішна реалізація загальної та інноваційної стратегії підприємства, постійне створення доданої вартості бізнесу обумовлено збільшенням вартості підприємства. У потоці «переходу від менеджменту прибутків до менеджменту вартості» на відміну від звичайного абсолютного показника прибутковості, розрахунок вартості бізнесу варто проводити з метою стратегічного оцінювання витрат (які в інноваційній діяльності мають свої специфічні особливості й суттєво відрізняються в залежності від сфери діяльності підприємства, процентних ставок, структури капіталу та очікувань інвесторів) і економічної вартості [16]. Додана вартість підприємства стає своєрідним інструментом управління витратами і капіталом підприємства, мотивуючи менеджерів до створення вартості підприємства.

Висновки. Представлений у статті матеріал в порядку логічного викладу і змісту розкриває авторський підхід до підтримки модернізації у високотехнологічних галузях. Зокрема, розглянуто способи підвищення доданої вартості продукції та запропонована матриця бізнес-моделей у нарощуванні валової доданої вартості. У подальшому планується дослідження управлінської доданої вартості як доходу, що приносить підприємству менеджмент.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сайт Державної служби статистики України URL: <http://ukrstat.gov.ua/>.
2. Правове забезпечення віртуалізації інфраструктури національної економіки України : монографія / О.В. Шаповалова, Л.С. Шевченко, А.В. Стріжкова та ін. ; за ред. С.В. Глібка, А.В. Стріжкової. Харків : НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2019. 184 с.
3. Грідчина М.В. Про додану вартість як показник результатів діяльності сучасних корпорацій. *Наукові праці МАУП*. 2013. Вип. 1(36). С. 126–129.
4. Особливості формування доданої вартості продукції на промислових підприємствах: науково-довідна записка під кер. Брюховецької Н.Ю., НАНУ, Інститут економіки промисловості, Київ – Краматорськ. 2017. 34 с.
5. Кірнос В.М., Протасова Є.В. Оцінка експлуатаційної вартості підприємств та аналіз процесу її формування. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2013. № 2(15). С. 124–133.
6. Світовий О.М. Складові та структура доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі АПК. *Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки»*: зб. наук. пр. / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Харків, 2013. № 4. С. 94–102.
7. Бабынина Г.М. Добавленная стоимость предприятия – стоимостная оценка его работы. *Маркетинг МВА. Маркетинговое управление предприятием*. 2014. Вып. 2. С. 1-13.

8. Іваненко В.О. Додана вартість як об'єкт аналізу статистичної звітності промислових підприємств з виробництва продукції. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2012. Вип. 1 (22). С. 122–130.
9. Агафоненко О.Ю., Білоусько П.А. Формування валової доданої вартості як економічної категорії. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2013. Т. 18. Вип. 4/1. С. 7–9.
10. Коваленко А.Г., Малашенко Ю.А., Князева О.О. ПДВ у системі оподаткування: історичний аспект становлення та розвитку. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2010. Вип. 1. Ч. 2. С. 111–116.
11. Александрова В.А. Методический подход к управлению сквозным и бизнес-процессами предприятия на основе использования методов DATAMINING. *Бізнес Інформ*. 2014. № 12. С. 351–358.
12. Strassmann Paul The Economics of Corporate Information Systems: Measuring Information Payoffs. Paul Strassmann; 5th edition, 2007. 224 p.
13. Сайт Державної підтримки українського експорту. URL: <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/nauka/>.
14. Горященко Ю.Г. Теоретико-методологічне забезпечення інноваційного розвитку підприємств: дис. на здоб. наук. ступ. докт. екон. наук. 08.00.04. Дніпро: Університет митної справи та фінансів. 2021. 458 с.
15. Васюк Н.В. Нарощування потенціалу модернізації підприємств машинобудування. *Економіка: реалії часу*. 2012. № 2 (3). С. 34–39.
16. Лаврик О.Є. Методика визначення економічної доданої вартості. Облік і фінанси АПК: освітній портал. 2005. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/metodika-viznachennya-ekonomichnoi-dodanoi-vartosti.html>.

REFERENCES

1. Sait State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from: <http://ukrstat.gov.ua/> [In Ukrainian].

2. Shapovalova, O. V., Shevchenko, L. S., & Strizhkova, A. V. (2019). *Pravove zabezpechennia virtualizatsii infrastruktury natsionalnoi ekonomiky Ukrainy [Legal support of virtualization of the infrastructure of the national economy of Ukraine]*. Kharkiv, 184 [In Ukrainian].
3. Hridchyna, M. V. (2013). Pro dodanu vartist yak pokaznyk rezultativ diialnosti suchasnykh korporatsii [On value added as an indicator of the performance of modern corporations]. *Naukovi pratsi MAUP*. 1(36), 126–129 [In Ukrainian].
4. *Osoblyvosti formuvannia dodanoi vartosti produktsii na promyslovykh pidpriemstvakh: naukovo-dopovidna zapyska pid ker. Briukhovetskoi N. Yu. [Features of the formation of value added products at industrial enterprises: a scientific memo under the direction of Bryukhovetskaya N.Yu.]* (2017), NANU, Instytut ekonomiky promyslovosti, Kyiv – Kramatorsk, 34 [In Ukrainian].
5. Kirnos, V. M. & Protasova, Ye. V. (2013). Otsinka ekspluatatsiinoi vartosti pidpriemstvata ta analiz protsesu yii formuvannia [Estimation of operational cost of the enterprise and analysis of the process of its formation]. *Yevropeiskyi vektor ekonomichnoho rozvytku*, 2(15), 124–133 [In Ukrainian].
6. Svitovyi, O. M. (2013). Skladovi ta struktura dodanoi vartosti u zernoproduktovomu pidkompleksi APK [Components and structure of value added in the grain subcomplex of agro-industrial complex]. *Visnyk KhHAU*, 4, 94–102 [In Ukrainian].
7. Babinyna, H. M. (2014). Dobavlennaia stoymost predpriyatiya – stoymostnaia otsenka eho raboti [Added value of the enterprise – valuation of its work]. *Marketynh MVA. Marketynhovoe upravlenye predpriyatyem*, 2, 1–13 [In Russian].
8. Ivanenko, V. O. (2012). Dodana vartist yak ob'ekt analizu statystychnoi zvitnosti promyslovykh pidpriemstv z vyrobnytstva produktsii [Value added as an object of analysis of statistical reporting of industrial enterprises on production]. *Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu*, 1 (22), 122–130 [In Ukrainian].
9. Ahafonenko, O. Iu. & Bilousko, P. A. (2013). Formuvannia valovoi dodanoi vartosti yak ekonomichnoi katehorii [Formation of gross value added as an

economic category]. *Visnyk ONU imeni I. I. Mechnykova*, 18, 4/1, 7–9 [In Ukrainian].

10. Kovalenko, A. H., Malashenko, Yu. A. & Kniazieva, O. O. (2010). PDV u systemi opodatkovannia: istorychnyi aspekt stanovlennia ta rozvytku [VAT in the taxation system: the historical aspect of formation and development]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu*, 1, 2, 111–116 [In Ukrainian].

11. Aleksandrova, V. A. (2014). Metodicheskyi podkhod k upravleniyu skvoznim i byznes-protsessamy predpriyatia na osnove yspolzovaniya metodov DATAMINING [A methodical approach to managing end-to-end and business processes of an enterprise based on the use of DATAMINING methods]. *Biznes Inform*, 12, 351–358 [In Russian].

12. Strassmann, Paul (2007). *The Economics of Corporate Information Systems: Measuring Information Payoffs*. Paul Strassmann; 5th edition, 224 [In English].

13. Derzhavna pidtrymka ukrainskoho eksportu [Sovereign support of Ukrainian export]. Retrieved from: <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/nauka/> [In Ukrainian].

14. Horiashchenko, Yu. H. (2021). *Teoretyko-metodolohichne zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku pidpriemstv* [Theoretical and methodological support of innovative development of enterprises] Qualification research work as a manuscript, 458 [In Ukrainian].

15. Vasiuk, N. V. (2012). Naroshchuvannia potentsialu modernizatsii pidpriemstv mashynobuduvannia [Increasing the potential for modernization of machine-building enterprises]. *Ekonomika: realii chasu*, 2 (3), 34–39 [In Ukrainian].

16. Lavryk, O. Ye. (2005). Metodyka vyznachennia ekonomichnoi dodanoi vartosti [Methodology for determining the economic income]. *Oblik i finansy APK: osvittii portal*. Retrieved from: <http://magazine.faaf.org.ua/metodyka-vyznachennya-ekonomichnoi-dodanoi-vartosti.html> [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.04.2022